

Савремена немачка историографија

У мају 2002. године у Београду је боравио проф. др Хајнц Духарџ (Heinz Duchhardt), директор одељења за ошњу историју на Институту за европску историју у Мајнцу (Institut für Europäische Geschichte) и председник Удружења немачких историчара. Значајни гости је одржао три предавања, од којих у прва два, на Београдској овореној школи и у Goethe-Institutu, имала наслов „Европска идеја и Балкан”. И док је та тема била занимљива углавном са снованима актуелних политичких питања (у ширем смислу), пређе предавање са насловом „Савремена немачка историографија”, односило се пре свега на историчарску струку, а одржано је на „окружном саву” проф. Андреја Мишировића на Филозофској факултету. Колеге су могле да чују преглед развоја немачке историографије од Ранкеа до нашег доба, при чему је предавач посебну пажњу посветио идејама и кретањима у последњих 10-12 година. Због тога, а и због чињенице да немачка историографија не само да иде укорак са модерном западноевропском историографијом већ је често и сама усмерава, предавање проф. Духарџа за наше историчаре, посебно за млађи нараштај, има изузетан значај. У жељи да оно код нас остави дубљи траг, објављујемо га целим у преводу, уз захвалности проф. Духарџу који нам је с поверењем уступио текст.

Професор др Хајнц Духарџ (1943) студирао је историју, политичке науке и историју уметности у Мајнцу, Бону и у Бечу. Био је редовни професор на универзитетима у Бајројту и Минстеру, а од 1994. је директор одељења за ошњу историју Института у Мајнцу. Редовни је члан Академије наука и књижевности у Мајнцу, и неколико историчарских комисија и института у Немачкој и иностранству. Године 1996. изабран је за председника Удружења немачких историчара. Професор Духарџ се прејужно бави историјом XVII и XVIII века, при чему су му главна поља интересовања међународни односи у предмодерни (нови век), уставна и друштвена историја Светог Римског Царства, стварање модерне Европе. Објавио је велики број наслова о поменућим темама, а

уредник је и неколико стручних часописа, од којих су најзначајнији *Majestas* и *Jahrbuch für Europäische Geschichte* (Годишњак за европску историју).

Домаћин професора Духарта у Београду био је проф. др Андреј Мишровић, који је организовао предавања на Београдској отвореној школи и на Филозофском факултету. Предавање у *Goethe-Institutu* одржано је у организацији Задужбине Михајла Жикића из Бона (*Michael-Zikic-Stiftung*). Следи текстови предавања, у целини преведен са немачког.

Свака наука носи у себи ту драж да се стално налази у покрету, да увек открива нове теме непрекидним постављањем нових питања и тражењем одговора. У том смислу се историја нимало не разликује од било које друге друштвене или природне науке.

Од времена када је почела да се формира као наука, а то је доба Леополда фон Ранкеа (*Leopold von Ranke*),¹ немачка историографија је дуго диктирала научне критеријуме и отуд важила за водећу у целој Европи. Захтевање највеће могуће објективности и строге критике извора, те сама продукција књига и часописа – све је то допринело да немачка историографија постане у Европи узор, а у Немачкој конфедерацији и касније у Немачком царству² управо нека врста водеће науке.

Та улога водеће науке с временом је добијала на значају, тим више што се све већи број истакнутих немачких историчара почевши од Бизмарковог (*Bismarck*)³ доба, „политизовао”, дакле стављао у службу пруске државне идеологије и стварања једне наглашено националне историјске представе. Тако је од последње трећине XIX века бављење немачким темама, с једне стране, остало ограничено на врло малу групу марги-

¹ Леополд фон Ранке (1795-1886), Нибуров (*Niebuhr*) ученик, професор историје на Берлинском универзитету. У писању историје нарочито је истицао начело објективности (писати „онако као што се догодило”) и давао прворазредан значај истраживању архивске грађе, па се сматра за једног од утемељивача модерне историографије. Углавном се бавио историјом западне Европе, а написао је и дело о I и II српском устанку (*Српска револуција*).

² Немачка конфедерација (*Der Deutsche Bund*) савез је немачких држава под председништвом Аустрије, образован одлуком Бечког конгреса 1815. Чланице Савеза, осим Аустрије, ујединиле су се 1871. у Немачко царство, које је трајало до проглашења републике 1918.

³ Кнез Ото фон Бизмарк-Шенхаузен (*Fürst Otto von Bismarck-Schönhausen*, 1815-1898), немачки државник, канцелар Пруске (од 1862) и Немачке (1871-1890). Заслужан за уједињење Немачке под вођством Пруске и проглашење царства после победе над Француском. Водио је чврсту унутрашњу политику, фаворизујући пруске идеале насупрот државама католичког југа. У спољној политици одиграо је пресудну улогу у системима европских савеза седамдесетих и осамдесетих година XIX в.

налних историчара, а с друге стране, готово се у потпуности пренело на поље етнолога и географа и то онолико колико је било речи о истраживању немачких колонијалних поседа.

Последице су биле двојаке. Прво, у Немачкој се нису развиле отвореност и спремност за истраживање ваневропске историје, као што је био случај у другим европским земљама и нарочито у Сједињеним Америчким Државама. Друго, све идеје које се нису уклапале у оквир владајућег мишљења имале су велике тешкоће да се наметну, па чак да наиђу на бар мали одјек у научним круговима. То се тичало свих који су долазили из табора левице, било да су му стварно припадали, или се то само претпостављало. Тако став Екарта Кера (*Eckart Kehr*) о „првенству унутрашње политике” није имао изгледа на успех у Немачкој, која је водила наглашену политику силе и споља наступала као снажна национална држава. Јеврејски интелектуалци, донекле блиски социјализму, доследно су потискивани из академских кругова Немачке, као што је, рецимо, био случај са Густавом Мајером (*Gustav Mayer*) и његовом неуспешном хабилитацијом. Тај основни захтев да се у првом реду размишља и пише о националној величини царске Немачке (и њене претходнице Пруске), онемогућавао је развој, а понекад и сам зачетак, многих истраживачких идеја које су заиста обећавале. Као пример за то могао би да се наведе чувени Лампрехтов спор (*Lamprecht-Streit*)⁴ око увођења једне модерне културне историје, методолошки спор, који је у постбизмарковском добу добио још и карактер теоријског. Разумљиво је да ни у Вајмарској Републици⁵ уопште нису постојали погодни услови под којима би историчари могли озбиљно да се позабаве, рецимо школом француских анализата.⁶

⁴ Карл Лампрехт (1865-1915), проф. историје на Универзитету у Лајпцигу, где је основао Краљевски саксонски институт за културну и општу историју. Покушавао је да историографију развије у неку врсту егзактне науке, схватајући историјско кретање као закономерну последицу материјалних и духовно-културних околности. Тако је створио модел „културне историје” и изазвао оштар методолошки спор око третирања друштвене историје у Немачкој.

⁵ Уобичајени назив за Немачку републику у раздобљу 1918-1933, по граду Вајмару (*Weimar*), у коме је 1919. донет њен устав.

⁶ Правац у историографији који је добио назив по часопису *Annales d'histoire économique et sociale*, чији су оснивачи Марк Блох (*Marc Bloch*) и Лисјен Февр (*Lucien Febvre*) 1929. године. Аналисти су тражили везу географије са разним историографским темама, посматрајући историјски простор са што више гледишта као што су политика, привреда, религија, начин живота, менталитет. Тако је створен појам *тоталне историје* (*histoire totale*). У истраживачком смислу, тај друштвеноисторијско-интердисциплинарни правац анализата институционализован је оснивањем тзв. *шесте секције* (*sixième section*) на париској *École pratique des Hautes Études* после Другог светског рата. Од познатијих историчара тој школи припадају Бродел (*Braudel*), Ле Гоф (*Le Goff*), Вилар (*Vilar*), Шони (*Chaunu*), Фуко (*Foucault*) и други.

У времену националсоцијализма нећу се задржавати, јер је тада изолација Немачке у области историјске науке само појачана; покушај да се целокупна историја тумачи по обрасцу расних односа у иностранству је с правом схваћен као ћорсокак, као заблуда која би се једва довела у везу са озбиљном науком. Не желим да занемарим чињеницу да је било и историчара који су покушавали да се супротставе тој тежњи, дакле оних који нису били обузети идеологијом „крви и тла“⁷ и мапшгаријама о некадашњем и будућем „Великонемачком Рајху“, али они су остали безначајна мањина. Ако је медијевистика могла да остане меродавна у неким областима, између осталог и због тога што је средњи век задржао одређени значај за нови режим, цео *рани нови век*⁸ је такоређи нестао из видокруга истраживача, јер националсоцијалистичке вође уопште нису знале шта да раде са творевином као што је Свето Римско Царство⁹ XVII-XVIII века, државом која никада није поседовала јаку вољу за моћ.

После Другог светског рата морало је, сасвим логично, доћи до вишеструке промене научних образаца.

Пре свега, појмови моћи и снажне државе, својствени за претходно раздобље, нису више били у центру пажње. Све до касних педесетих година прошлог века, писање о некадашњој националној величини Немачке сматрало се за велики и неопростив грех. Уместо тога, истраживачи су се дали у потребу за другим темама. Једна од њих било је *право*, које је Фриц Дикман (Fritz Dickmann) крајем педесетих управо програмски представио као главно питање у својој књизи о Вестфалском миру¹⁰ значајној и са становишта историографије. Даље, појављује се тема *мира*, којом се почевши од касних четрдесетих бавио Курт фон Раумер (Kurt von Raumer) са групом студената из Минстера; њихови резултати нашли су се у једном значајном

⁷ Идеологија *крви и тла* (Blut-und-Bodeen-Ideologie) један је од стубова националсоцијалистичког погледа на свет. У њеној основи је идеализовање сељаштва, а одатле се развија учење о народу (раси, крви) који је нераскидиво везан за земљу на којој живи и без које не може биолошки да опстане.

⁸ Немачки термин гласи *Frühe Neuzeit*.

⁹ Свето Римско Царство Немачке Нације (Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation) или Свето Римско-Немачко Царство назив је за немачку државу током 962-1806 (ретроспективно и за време од крунисања Карла Великог 800. године), у којој су традиције римске државности сједињене са идејом о универзалном (западно-)хришћанском царству. Упркос свом универзалizmu, Царство је обухватало углавном немачке земље, а његова изборна круна увек је припадала немачким династијама.

¹⁰ Назив за 11 мировних споразума потписаних 1648, којима је окончан Тридесетогодишњи рат. Главни уговори склопљени су у вестфалским градовима Минстеру и Оснабрику.

приручнику о идеји „Вечитог мира“.¹¹ Коначно, међу новим темама била је и *Европа*. На измаку четрдесетих година прошлог века у остацима Немачке је дошло до огромног полета европске идеје, која је донекле представљала неку врсту алтернативе забрањеној идеји о националној држави. Као пример оваквог развоја у научним оквирима издвајам минхенску хабилитацију Хајнца Голвицера (Heinz Gollwitzer) о европској идеји у XVI-II и XIX веку, која је објављена 1951, а још се и данас мора сматрати за незаменљив приручник. У том смислу веома је значајно и оснивање једне истраживачке установе, а то је Институт за европску историју¹² који је почео с радом 1950. и чија су прва издања већ после неколико година постала део основне европске научне литературе.

Али било је и других новости. У првом реду и од епохалног значаја је снажна „рехабилитација“ *раног новог века*, који је у време националсоцијализма изразито ниподаштаван као наводна декадентна фаза немачке историје, као доба у коме су судбину Немачке одређивале друге државе, посебно Француска. За педесете године прошлог века није својствено само оснивање првих универзитетских катедри са изричитим називом „рани нови век“, већ и очигледан и брз замах у истраживању историје Царства¹³ у том времену, при чему је пресудну улогу одиграла нова генерација научника, којој су, између осталих, припадали карл Отмар фон Аретин (Karl Otmar von Aretin)¹⁴ и Фридрих Херман Шуберт (Friedrich Hermann Schubert). Што је најважније, они су изнели једно ново схватање специфичности старог царства, по коме се оно није могло разумевати у категоријама модерне снажне државе, већ као мировни савез склопљен ради очувања правног поретка, савез чији циљ није био да постане сила, нити да на тај начин делује. Гледано из данашње перспективе, свакако да немачкој историографији треба приписати то нарочито достигнуће, веома значајно за будућност струке, што је из огромног комплекса новије историје успела да издвоји рани нови век, да истраживање на том пољу снабде посебном

¹¹ Идеја о „Вечитом миру“ прати се од антике и средњег века, преко утопијске књижевности XVI века, до пројеката Сен-Пјера (Saint-Pierre, 1713) и Канта (Kant, 1795). После Француске револуције, поред конкретних активности у међународној политици, углавном се своди на историјско-философске прогнозе.

¹² У питању је Институт у Мајнцу (Institut für Europäische Geschichte) са кога долази аутор предавања. Институт има два одељења: *Одељење за историју религије Зајада* (у центру пажње је хришћанство, посебно у доба реформације) и *Одељење за општу историју* (немачка и европска историја од XVI в.), чији је директор проф. Духарт.

¹³ Реч је о Светом Римском Царству Немачке Нације.

¹⁴ Барон фон Аретин био је претходник проф. Духарта као директор *Одељења за општу историју* на Институту у Мајнцу (1968-1994). Нарочито се бавио Царством и италијом у раном новом веку, али и савременом историјом.

„инфраструктуром” помоћу које је дошла до једне нове научне процене значаја старог царства; то је била ревизија скоро из самих основа. И иначе се рани нови век у многим погледу показао као нарочито плодна дисциплина, а доста је утицао и на развој других дисциплина.

Основе су постављене и на пољу проучавања историје националсоцијалистичког режима. На подстицај Института за савремену историју у Минхену, основаног 1950,¹⁵ започело је свеобухватно истраживање несрећних 12 година Хитлерове (Hitler) диктатуре, њене предисторије и њених последица, а резултати су представљени у многим монографијама и издањима докумената. Огромна предност била је у томе што је минхенски Институт од самог почетка располагао сопственим часописом, Тромесечником за савремену историју,¹⁶ који се брзо раширио и изван граница Немачке. Изузетно значајан допринос истраживању националсоцијалистичког доба и Вајмарске републике дала је и Комисија за проучавање историје парламентаризма и политичких партија,¹⁷ која и данас ради у Бону иако се њен радни задатак простире и у XIX век.

Али самостално откривање нових истраживачких области представљало је, наравно, само једну страну историографије у новоформираној држави Савезној Републици Немачкој. С друге стране, било је настојање да Немачка на овом пољу коначно опет пронађе своје место у оквиру међународне сарадње, одакле је била искључена читавих 20 година. То се нарочито односило на постепено прихватање теоријских идеја француске школе анала и њеног, за многе очаравајућег, постулата „тоталне историје”. Такође се односило на подстицаје од стране (јеврејских или нејеврејских) емиграната, који су се враћали из Сједињених Америчких Држава и непрестано се залагали за прихватање тема и метода других друштвених наука, посебно политичких наука и политичке социологије, ради проширивања могућности историјских истраживања. То усмеравање историјске науке ка другим друштвеним наукама изазвало је и препирке унутар струке, поготову што су историчари у неким савезним државама (немачким – прим. прев.) изразили бојазан да ће се тиме довести у питање самосталност њихове науке као школског предмета, у корист једне обухватније науке о друштву. Разуме се, из данашње перспективе нема дилеме да је ово

¹⁵ Основан као Немачки институт за историју националсоцијалистичког доба, од 1952. носи данашњи назив – *Institut für Zeitgeschichte*. Осим истраживачких активности, има задатак да сакупља и приређује изворе за савремену историју.

¹⁶ Часопис *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* излази од 1953. године.

¹⁷ *Kommission zur Geschichte des Parlamentarismus und der politischen Parteien* је 1951. као вануниверзитетска установа за истраживање парламентаризма и политичких партија од раног XIX в. до данас, пре свега у Немачкој. Чланови комисије су историчари, политичари, правници, социолози, а међу оснивачима је и историчар Фриц Фишер (Fritz Fischer).

отварање ка друштвеним наукама било благотворно за историју као универзитетски предмет. У сваком случају, од тога није мала штета, иако се за стварну интердисциплинарну сарадњу пре може рећи да је дуго остала пушта жеља, него да се остваривала у пракси.

Поменуте препирке унутар струке водиле су се нарочито оштро, попут неког „верског рата”, током шездесетих и седамдесетих година прошлог века. На једној страни стајали су они који су се и даље држали политичке историје, схатајући, међутим, појам „политика” у много ширем смислу него прсто као „политику силе”, док су други табор чинили они историчари које су пре свега занимале друштвене структуре, тј. форме и одреднице „друштвене историје” („*Gesellschaftsgeschichte*”), како се то тада звало на универзитету у Билефелду.¹⁸ Нема никакве сумње да је та тежња ка бављењу друштвеном историјом добри делом настала као последица изазова историјских истраживања у социјалистичким земљама – и управо због тога је „Билефелд” за многе историчаре из те области, који су покушавали да пронађу свој сопствени пут, имао готово магнетску привлачност. За тај „верски рат” може се сматрати да је већ одавно завршен. У том смислу веома је значајно што је недавно на Универзитету у Билефелду установљена једна посебна истраживачка област, која, са називом „Политика као равна комуникације у историји”, подразумева модерно изучавање политичке историје.

Овом приликом нећу се посебно задржавати на питању све јачих међусобних веза западнонемачке и источнонемачке историографије, што је нарочито изражено поводом историјских јубилеја (Сељачки рат,¹⁹ Мартин Лутер²⁰). Те везе биле су веома плодноне, као рецимо, у области истраживања јакобинске диктатуре,²¹ и недвосмислено су у себи носиле елементе зближавања историјских наука у два немачким државама. Такође бих оставио по страни и тзв. историчарски спор (*Historikerstreit*)²² краја осамдесетих, који је избио око проблема историзације, тј. непоновљивости Хитлерове диктатуре, али се развио у много ширу полемику,

¹⁸ Реч је о тзв. билефелдској школи у немачкој историографији.

¹⁹ Више сељачких буна у средишњем и јужном делу Немачког царства 1524-1525.

²⁰ Martin Luther (1483-1546), немачки теолог, зачетник протестантске реформације.

²¹ Као екстремна револуционарна група, јакобинци су у Француској били на власти 1793-1794.

²² Пребацујући појединим историчарима (посебно Нолтеу) да покушавају да релативизују националсоцијалистички режим и његову делатност, философ и социолог Јирген Хабермас (Jürgen Habermas) поставио је тезу да је то јединствена појава у историји Немачке и целог човечанства и да се не може упоредити ни са једном диктатуром из прошлости. У полемику су се укључили бројни историчари, философи и новинари, а расправа се проширила на теме као што су методологија и задаци савремене историографије.

често вербално веома оштру. Уместо тога, посветићу се развоју у последњих 10 или 12 година. Сасвим је очигледна била појава једне нове тежње, која се такорећи наметнула после поновног уједињења двеју немачких држава. Реч је о истраживању политичког система ДДР, његових пореских механизма и свакодневног живота, научне и културне политике, да издвојимо само неке од области. Штавише, то истраживачко поље веома брзо је изазвало интересовање и изван Немачке; навешћу само један мени близак пример, а то је да су почетком деведесетих на адресу Института за европску историју одједном и у великом броју почеле да пристижу пријаве доктораната из иностранства, пре свега из Америке, који се баве историјом ДДР. Гашењем централних научних установа ДДР-а, посебно Академије наука, ставио се на располагање и у начелу довољан број тамошњих истраживача. С друге стране, подразумева се да су се тој теми посветиле и западнонемачке установе, као рецимо, Институт за савремену историју, који је одмах основао истурено одељење у Берлину. Уз то, у Дрездену и Потсдаму основане су вануниверзитетске, односно полууниверзитетске истраживачке установе, које су се посветиле истраживању државе и друштва у ДДР-у; уосталом, оне су увек биле, а и сада су, у средишту пажње јавности, па се и о тамошњим персоналним променама непрекидно воде веома опречне расправе.

Ако занемаримо истраживање ДДР као једну немачку посебност, јасно је да ни немачка историографија није могла, нити желела, да остане изван општих сретања, која се означавају појмовима „културни обрт” и „лингвистички обрт”.²³

Културни обрт подразумева једну модерну културну историју, при чему се култура не схвата само као поље резервисано за друштвену елиту и њене високе захтеве, већ као целокупна позадина политичке равни у ужем смислу. Тако да појам „култура” обухвата готово све: ту могу бити теме као што су положај жена и односи између полова током историје, затим специфични свакодневни и празнични обичаји различитих група, заједница и удружења, даље, може да се поручава однос према запостављеним и маргинализованим друштвеним слојевима, или, рецимо, социјална историја војске.

Из тог комплекса тема издвојићу последњу, јер је тзв. *нова војна историја* доживела нарочити процват баш у Немачкој иако њен општеприхваћени назив *New Military History* најпре асоцира на англосаксонске земље. Нову војну историју занимају животни услови војника током бурне прошлости, екстремне околности које су могле да их наведу на дезертерство

²³ Предавач употребљава енглеске термине *cultural turn* и *linguistic turn*.

или на самоубиство, њихов однос према цивилном становништву са којим су морали бар привремено да живе у заједници. Она такође проучава специфичне обичаје и правила која настају унутар једне такве мање-више затворене друштвене групе: обичаје увођења у службу и интерног кажњавања за социјалне преступе, затим сексуалне навике, или прописе о односу према претпостављенима, да поменем само неке од тематских области. Разумљиво је да се на тај начин историчар суочава са до сада потпуно непознатим појавама као што су, на пример, жене које су прерушене у мушкарце изградиле војничке каријере.

Кад се пође од таквих идеја, постаје веома блиско једно истраживачко поље, које у немачкој медијевистици и историографији раног новог века изазива све већу пажњу: то је тематско поље тзв. *симболичких радњи*. Доба пре модерне умногоме одликују посебни поступци и гестови, и то у сасвим различитим областима јавног деловања, пријатељство или уздржаност и који су у служби одржавања, али и разграђивања, говор у ритуалном тону, посланичка посета планирана и спроведена по тачно прописаном реду, затим јеловник, украси и читав приказ приликом свечаног обеда, обред избора већника, или редослед гласања у скупштинама сталеза. Овде се отвара једна нова фасцинантна истраживачка област, која је, уосталом, значајна и за савремену историју, а интересовање за њу ће се из Немачке проширити и на друге земље.

Други велики талас, који је средином осамдесетих заплуснуо немачку историографију, а она га са спремношћу прихватила, био је тзв. *лингвистички обрт*. У самој Немачкој већ одавно је постојао посебан афинитет према семантици и историји појмова, о чему, између осталог, сведочи велики *Лексикон основних историјских појмова*, објављен пре неколико година у осам обимних томова. Ипак, лингвистички обрт потиче са британског острва из тзв. Кембричке школе Квентина Скинера (Quentin Skinner)²⁴ и Џона Покока (John Pocock),²⁵ која је захтевала тзв. *анализу излагања* (*Diskursanalyse*), дакле лингвистичко иститивање историјско време типични изрази који су се користили са циљем да изазову одређено деловање у јавности. У Немачкој су се „анализом излагања”, између осталог, проучавали говори функционера држани на заседањима земаљских скупштина (Landtag) до XIX века, а Берлинско-бранденбуршка академија наука оформила је једну интердисциплинарну радну групу, која истражује употребу појма „опште добро” (*Gemeinwohl*) током историје и која је до сада о тој теми издала већ три

²⁴ Квентин Скинер је професор модерне историје на Универзитету у Кембриџу. Бави се философијом историје и европском интелектуалном историјом, а највише је писао о моралу и политичкој философији ренесансе (радови о Макијавелију и Хобсу).

²⁵ Џон Покок предавао је на Универзитету Џонс Хопкинс (*Johns Hopkins*) у САД.

књиге. У ширим оквирима је „анализа излагања” ипак остала ограничена углавном на један слој врло младих историчара новог нараштаја, као што и уопште питање усвајања социолошких модела – као оних које предлаже Бурдије (Bourdieu)²⁶ заокупља управо ту нову генерацију.

Нема никакве сумње да такви модели истраживања делују веома изазовно, а то исто се може рећи и за идеју Француза Пјера Норе (Pierre Nora)²⁷ о проучавању *месџа сећања* (*Erinnerungsorte*), која су имала улогу у колективној свести француског друштва, стварајући његов национални идентитет. При том се појам места сећања разумева у врло широком смислу, тако да се не односи само на „места” (битака, склопања мировних уговора, крунисања итд.), него и на личности (рецимо Јованка Ореланка²⁸) и догађаје (нпр. Француска револуција²⁹), који сваки на свој начин представљају израз националне самобитности Француза. Та идеја је у Немачкој прихваћена и остварује се на Берлинском универзитету у виду великог истраживачког пројекта, у чијем оквиру су до сада објављена три тома расправа о немачким „местима сећања” – од Шилера (Schiller)³⁰ до Хамбанског празника,³¹ од битке у Теутобуршкој шуми³² до Вагнера (Wagner).³³ Али Норина идеја је у међувремену постала истински европски подухват, који је у многим земљама већ дао одличне резултате. Ново питање, изведено из Нориног метода, поставља се у вези са евентуалним постојањем и неких „европских” места сећања, која имају значаја за цео кон-

²⁶ Пјер Феликс Бурдије (Pierre Félix Bourdieu), социолог, професор на *École Pratique des Hautes Études* у Паризу. Полазећи од социолошких истраживања/васпитања, уметности и религије, Бурдије анализира дејство постојећих и објективно неједнаких друштвених структура (с обзиром на школовање, порекло породице, позицију у културном и економском окружењу), на стварање система мишљења и модела понашања код појединца (укус, говор, потрошачке потребе).

²⁷ Пјер Нора је од 1976. директор одељења за друштвене науке на *École des Hautes Études*. Уредник је вишетомне студије о француским *месџима сећања* (*Lieux de mémoire*, 1984-1986).

²⁸ Jeanne d'Arc (1412-1431), француска национална јунакиња из Стогодишњег рата.

²⁹ Друштвено-политички процес започет 1789, који је из основа уздрмао феудално-сталешки систем у Француској (убрзо и широм Европе) и имао пресудну улогу у формирању модерног друштва.

³⁰ Фридрих Шилер (Friedrich Schiller, 1759-1805), немачки књижевник. Једно време је предавао и историју на Јенском универзитету.

³¹ Hambacher Fest, уобичајени назив за масовне демонстрације у месту Хамбаху на Рајни 1832, где се захтевало стварање немачке националне државе са демократско-републиканским уставом.

³² Teutoburger Wald, место победе Германа над римском војском која је прешла Рајну 9. године.

³³ Рихард Вагнер (Richard Wagner, 1813-1883), немачки оперски композитор. Углавном обрађивао теме из германске легендарне историје и митологије.

тинент или, пак, за његов већи део и која би, следствено томе, могла да дају одређени допринос постепеном стварању европског идентитета. Тим поводом је Институт за европску историју пре две године организовао један научни скуп, који је сада и документован, а затим је на састанку у Немачком историјском институту у Лондону³⁴ решено да се и та установа позабави том темом. Треба имати у виду да је овде реч о једном новом истраживачком пољу, чије је размере још немогуће проценити.

Опасност да историјска наука (немачка и европска) прихватањем таквих тема доспе у положај некакве „слушкиње” Европске уније, тиме што би почела да даје научну подршку једном – по мом мишљењу, неповратном – политичком процесу, не би требало прецењивати. Напротив, сметрам да је позитивно што „Европа” први пут захтева од сваке националне историјске науке да остави за собом чисто национално гледиште и да се позабави питањима наднационалне међузависности и процесима размене. С тим у вези треба узгред поменути да све што је везано за комуникацију као такву у овом тренутку изазива изузетно живо интересовање. Наравно да се историја пише на неком простору који је изолован од утицаја политике; од почетака историје као науке увек је била уобичајена и чак неизбежна појава да предмет истраживања бар делом зависи баш од политичког контекста. И да не бих био погрешно схваћен, овде не говорим у прилог политизацији историјске науке, али верујем да није за осуду ако се она позабави и оним темама које управо заокупљају пажњу савременика. За једну слободну историјску науку ово, међутим, остаје само једно од многих тематских опредељења. Поред „Европе”, своје место могу да задрже и истраживачке области као што су јереси касног средњег века, или, рецимо, околности избора и крунисања неког краља у раном средњем веку.

И да се вратим на почетак излагања – драг модерне историјске науке лежи у томе да се у чисто фактографској историји више не очекују револуционарни резултати, али да разноврсне нове теме и методе на сасвим нов начин осветљавају догађаје и процесе за које се иначе верује да су добро познати. Историчари као „еснаф” и као појединци налазе се на непрекидном путовању и при том наилазе на многе стазе, од којих су неке већ утабане, а неке сасвим непознате. Драг њихове струке је и у одлуци којом ће се од тих стаза упутити, те у надању да ће једну од њих, коју је могао изабрати и неко други, можда баш они први савладати.

Превод и коментари
Жарко Вујшевић

³⁴ *Deutsche Historische Institut London*, основан 1976.